

Medbestämmande och Självständighet

Adrian Frid

Överläkare/Specialist i Psykiatri

Vuxenhabilitering i VGR

Anhörigdagen i
Göteborg 2025

Intellektuellt funktionsnedsättning (IF)

Enligt ”Diagnostic Manual-Intellectual Disability” version 2 (DM-ID 2) ska följande kriterier vara uppfyllda för att diagnosen IF ska kunna ställas:

Brister i intellektuella funktioner

Brister i adaptiv funktionsförmåga

Bristerna i intellektuell och adaptiv förmåga visar sig under utvecklingsperioden.

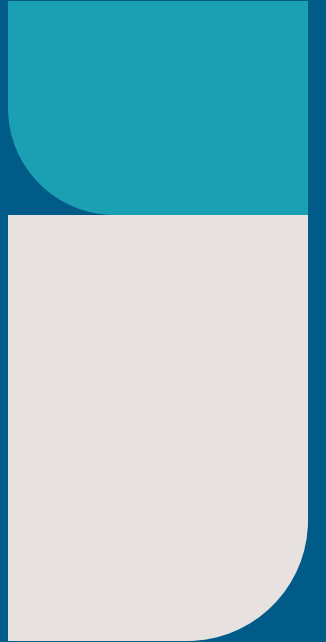
Utifrån IK,, adaptiv nivå och stödbehov indelas IF i fyra svårighetsgrader:

Lindrig (IK 55–70)

Medelsvår (IK 40–55)

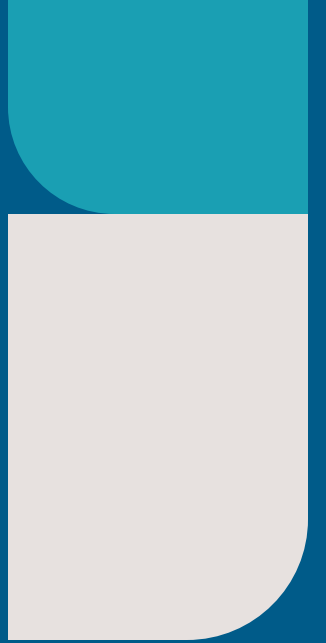
Svår (IK 25–40)

Mycket svår (IK under 25)

Behöv av stöd och skydd

IQ	50-70	35-55	20-40	<20-25
DSM – IV	Lindrig	Måttlig	Svår	Djup
ICD – 10	Lindrig	Medelsvår	Svår	Grav
Kyhlén	C-nivå	B-C-nivå	B-nivå	A-nivå
Ålder	7-11 år	4-7 år	2-4 år	0-2 år

Orsaker

Orsakerna till IF är i de flesta fall okända.

I de fall de är kända kan det handla om:

- genetiska avvikelser
- medfödda missbildningar i centrala nervsystemet
- icke- genetiska faktorer som påverkar hjärnans utveckling före, under eller efter födelsen

Epidemiologi.

Ungefär 1,5 % av befolkningen har IF dvs ca 150 000 individer i Sverige.
(*www.socialstyrelsen.se*).

Globalt är prevalensen mellan 1-3% (*Harris J.C 2006*).

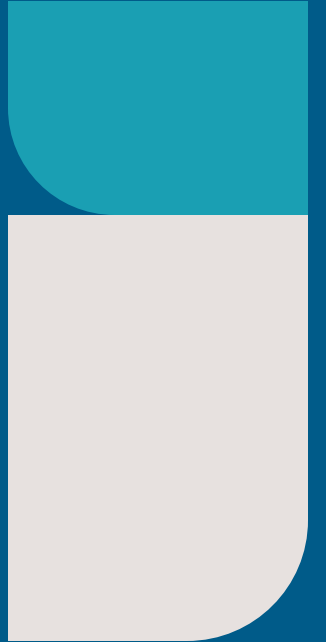
Fördelningen på svårighetsgrader är ca 85% av lindrig grad, 10% av medelsvår, 4% av svår och 1% av mycket svår grad (*King B.H et al. 2009*).

Samtalet med en person med IF

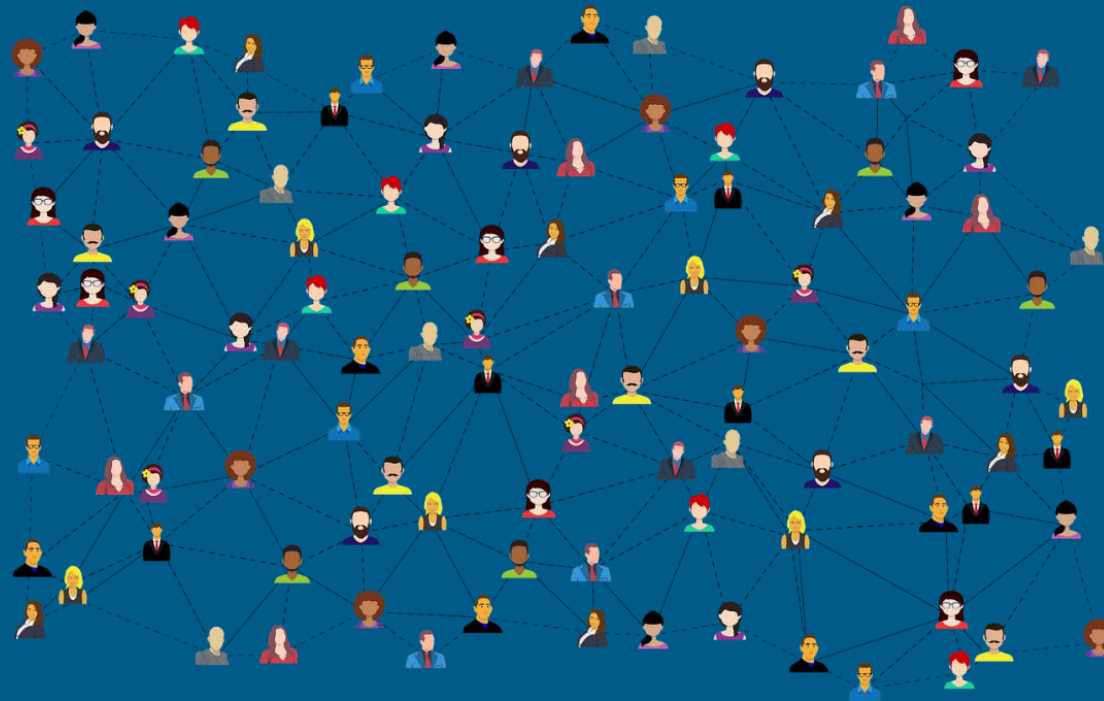
- Skapa en förtroendefull stämning genom lugn och vänlighet
- Vänd dig mot patienten när du talar- oavsett kognitiv och kommunikativ förmåga
- Använd konkret språk och korta meningar
- Undvik öppna frågor

- Använd i första hand frågeorden ”vem”, ”vad” eller ”var”
- Undvik hypotetiska frågor (tänk om) liksom frågor om orsak (varför?)
- Undvik frågor om frekvens (hur ofta?) eller kvantitet (hur mycket?)
- Undvik dubbla negationer.

- Ställ en fråga i taget och vänta svar
- Använd förtydligande följdfrågor, summera och repetera
- Använd ”tidsankare”
- Rita (eller skriv) gärna för att visualisera/tydliggöra
- Var lyhörd för när personen inte orkar/kan svara på fler frågor, gör tydligt att det är okej.

Nätverksarbete

Patienter med IF/autism har ofta flera kontakter och insatser.

Kommunen har ansvar för: Boende, skola, daglig verksamhet och andra insatser enligt LSS eller SoL. Ibland kan dessa insatser ges av en privat aktör men kommunen har ansvaret för att bedöma och bevilja insatsen samt att följa upp den.

Regionen har ansvar för: Habilitering, primärvård, specialistvård, specialisttandvård.

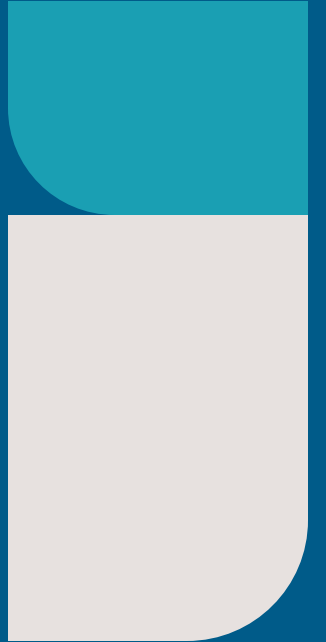
Samarbetet med tandvården är viktig, speciellt när behov av mindre ingrepp i narkos uppstår (tex: provtagning, ÖNH- undersökning).

Vuxna med IF kommer alltid att vara beroende av ett professionellt nätverk och nätverksarbete.

Ett nätverk kan beskrivas som en samling av verksamheter som behövs för att en person med funktionsnedsättning ska ha ett bra liv.

Man ska alltid jobba personcentrerat.

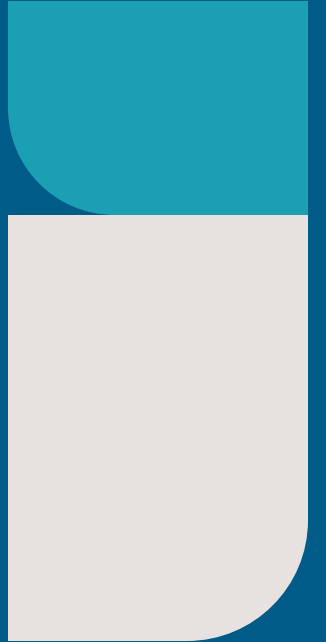
En vanligt konstellation av individer som ingår i ett professionellt nätverk är: anhöriga, legal företrädare (god man/förvaltare), LSS-handläggare, chef och personal i boendet/ daglig verksamhet, vuxenhabilitering, primärvård, specialistvård.

Möjligheten om en person med IF ska delta i ett nätverksmöte, ska bedömas utifrån förståelsenivån, förmåga att hantera stress, tidigare erfarenheter, psykiskt status.

Vissa kan få en anpassad sammanfattning efter mötet medan andra inte ens förstår att mötet angår de själva.

SIP och nätverksmöte är inte samma typ av möte!

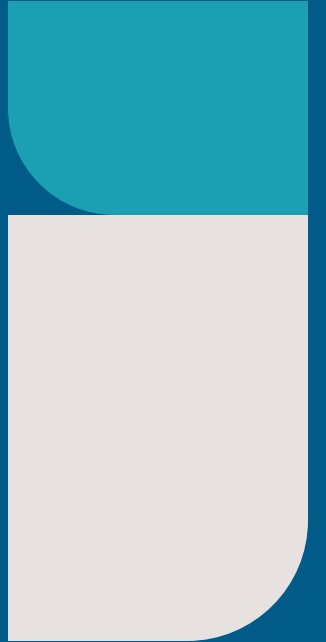

Nätverksarbetet är viktigt för bl.a följande:

De flesta patienter har insatser från flera olika verksamheter som måste samordnas.

Det måste finnas en samsyn mellan de som planerar och utför insatserna.

Behovet av en god kännedom av patienten.

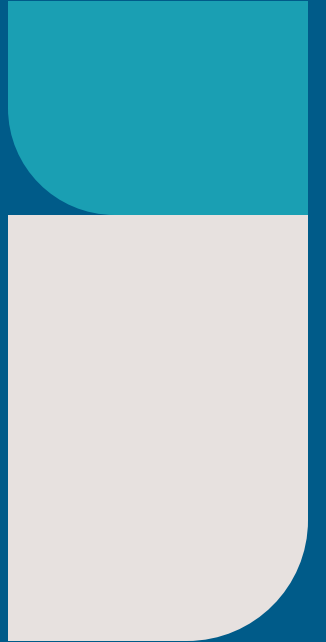

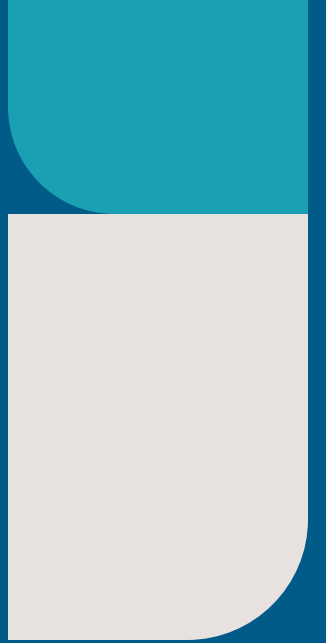
Nätverksarbetet behövs kontinuerligt.

Nätverksmötena kan planeras utifrån behovet men ska aldrig upphöra.

En ansvarig person bör utnämnas.

Vanliga punkter på nätverksmötets agenda kan vara: presentationsrunda, nulägesrapport, vilka är behoven nu, tid för nästa möte, vem gör vad tills nästa gång.

Juridiska aspekter

Inga generella och heltäckande regel gällande i vilka situationer en individ kan anses sakna förmåga att, ränt rättsligt, fatta egna beslut om sin hälso- och sjukvård eller omsorg.

Patient lagen- krav på att vård inte får ges utan samtycke.

Undantag- LPT, LRV, LVM, Smittskyddslagen.

Autonomiprincipen, icke-skada principen, godhetsprincipen, rättvisepprincipen.

Allvarligt psykisk störning!- juridisk begrepp. Tillstånd av psykotisk karaktär, tillstånd med förlorad verklighetsuppfattning.

Några icke-psykotiska tillstånd som kan utgöra en allvarligt psykisk störning- depression med självmordsrisk, svår personlighetsstörning.

Enbart IF är inte grund för psykiatrisk tvångsvård.

IF är inte en allvarlig psykisk störning i rättspsykiatriska sammanhang

Integritet, självbestämmande och etik

- Etik handlar om mönster för hur vi lever och bör leva våra liv.
- Ställer en av de mest grundläggande frågorna i livet: "Hur bör man leva sitt liv?"

Livskvalitet och ett gott liv

- Centrala aspekter av hälso -och sjukvårdens mål.
- Ger vägledning för vad vi bör försöka åstadkomma med vårdandet.

Hälsa och sjukdom

- Begrepp som kan förstås på flera olika sätt
- Olika spår
- Ett spår är att koppla hälsa och sjukdom till normal biologisk och psykisk funktion
- Ett annat spår där sjukdom förknippas med icke önskvärda tillstånd och hälsa med vad som krävs för att leva ett önskvärt liv eller för att uppleva välbefinnande.

Autonomi

- Kopplad till människors förmåga och möjlighet att själv bestämma och styra över sina liv.
- Autonomi kräver autentiska önskningar och uppfattningar, beslutskompetens och handlingseffektivitet.
- Autonomins värde består i att vi kan skapa det liv vi själva värderar och vill leva.
- Ska respekteras i ett visst område.
- Vi kan försöka ge stöd och utrymme så att en person agerar så autonomt som möjligt inom ett visst område.
- Vård och omsorg ska bara i undantagsfall ges på ett sätt som strider mot personens autonomi.

Beslutskompetens

- Förmåga att uppfatta sig som agent
- Förmåga att identifiera olika val och handlingsalternativ
- Förmåga att inse att handling kan leda till konsekvenser
- Förmåga att se att olika konsekvenser kan uppstå
- Förmåga att förstå att olika konsekvenser är mer eller mindre önskvärda
- Förmåga att omsätta beslut i handling
- Förmåga att kunna ändra sina uppfattningar om nya detaljer eller argument kommer in i bilden.

Autonomins värde

- Instrumentellt värde- innebär att det leder till välbefinnande- att få utöva autonomi kan leda till välbefinnandet.
- Att utöva autonomi innebär att vi kan göra val som leder till välbefinnande.
- Det gäller inte i alla fall- ibland kanske någon annan är bättre lämpad att göra de val som ger oss välbefinnande.

Andras autonomi som gräns

- Olika förslag på var vi bör dra gränsen för autonomi.
- Vid andras människors autonomi.
- Respekt för andras autonomi.
- Autonomi som värde hos andra personer.
- Brukarens autonomi vs personalens autonomi

Paternalism: Att begränsa autonomin för personens egen bästa

- I vilken utsträckning kan vi begränsa en persons autonomi för att gagna eller förhindra skada av personen själv?!
- Hindra någon från att ta sitt liv, tvinga någon att duscha, lura medicin i någon.
- Paternalism kräver att personen vi agerar gentemot är autonom/har den basala autonoma förmågan.
- Har personen inte det, då är det inte paternalism. Finns ingen autonomi att inkräkta på.

Bemötande

- Koppling till andra begrepp som attityd, ansvar, förhållningssätt .
- I en gruppbostad handlar det om ett förhållande mellan en individ och de som har det professionella ansvaret för honom.
- Det kan vara både på grupp och individnivå.
- Vem har det professionella ansvaret för ett bra möte?
- Ska vara i enighet med den svenska lagstiftningen, internationella konventioner och mänskliga rättigheter.

" Den humanistiska människosynen innebär att människan alltid är att betrakta som en individ med ett värde i sig. Ingen människa är mer värd än någon annan. En ovillkorlig rätt till respekt för människovärdet förändras inte av grad eller art av funktionsnedsättning. Den människa som har ett svårt handikapp får aldrig betraktas som "föremål för åtgärder", utan skall ses som en individ med rättigheter "

(prop. 1992/93:159 om stöd och service till vissa funktionshindrade.)

adrian.frid@vgregion.se

